

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK TEMELİNDE YOKSULLUK KAVRAMININ YENİDEN YORUMLANMASI: YOKSULLUK DÜĞÜMÜ

ASP Uzmanı Nazlıhan ÖZGENÇ¹

Öz

Günümüzde, bir yandan yoksulluk dünya genelinde ciddi bir problem olmaya devam ederken bir yandan da ekolojik bozulma nedeniyle gezegen ve üzerindeki yaşam tehlikeye girmiştir. Ancak aynı zamanda, sosyal ve ekolojik negatif etkilerine rağmen kısa vadeli pozitif etkiler ve kazançlar nedeniyle politikaların odağında merkezlenmiş ekonomik sistem; bir türlü içinden çıkılamayan küresel bir krizin etkisiyle ciddi durgunluk ve çökme aşamasına gelmiştir. Bu üçlü kriz nedeniyle 25 yıl önce ortaya çıkmasına rağmen sürdürülebilirlik kavramı, politika yapıcılarının gündeminde henüz ağırlık kazanmıştır.

İnsanlık tarihinin çözülemeyen ve daha görünür hale gelen yoksulluk problemi, çok boyutlu yapısıyla sürdürülebilirlik tartışmalarında ve belgelerinde merkezde yer almıştır. Kurumların ve araştırmacıların bakış açılarına göre farklılaşan yoksulluk kavramının sürdürülebilirlik bakış açısı çerçevesinde yorumlanması amacını taşıyan bu çalışmada, sürdürülebilirlik ve yoksulluk kavramlarına ilişkin uluslararası temel belgeler referans alınarak yoksulluğun etkileşim mekanizması yorumlanmıştır. Ayrıca etkileşim mekanizmalarının ortaya çıkardığı “yoksulluk düğümü” kavramı üzerinden yoksullukla mücadele stratejilerinin sahip olması gereken sürdürülebilirlik vizyonu tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, yoksulluk, sürdürülebilir kalkınma, yoksulluk düğümü, yoksullukla mücadele.

¹ Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı, nazlihan.ozgenc@aile.gov.tr

Bu makale, yazarın Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi olarak sunulan çalışmasından üretilmiştir.

REUNDERSTANDING POVERTY NOTION UNDER THE CONCEPT OF SUSTAINABILITY: POVERTY KNOT

Abstract

At the present time, we are struggling with the triple crises which are social, economic and environmental. Poverty remains as a severe problem around the world and also the planet and the living on it have got into danger because of environmental degradation. In the meantime, economic system is centralized as a main focus of politics due to serious depressions and even collapses because of the global crises. By the reason of these triple crises; sustainability notion is gained importance in policy makers' agendas even though it was showed up just 25 years ago.

Poverty, which is human history's unsolved and much more visible problem in comparison with the past, got center of sustainability discussions and documentary with its multidimensional nature. In this study, it's aimed to reinterpret poverty, differentiated by institution and researcher, with sustainability perspective. In this study, poverty's interaction mechanism is constructed by international documents related to sustainability and poverty and this mechanism is termed the poverty knot. Thereby investigating poverty's interaction mechanism and poverty knot, poverty alleviation strategies' discussed.

Keywords: Sustainability, poverty, sustainable development, poverty knot, poverty alleviation.

1. Giriş

Sürdürülebilirlik kelimesinin İngilizcesi olan "sustainability", "sustain" kökünün kullanımı çok eskiye dayanmasına rağmen, oldukça yeni bir kelimedir. "Sürdürülebilirlik", Birleşmiş Milletler'in Brundtland Komisyonu Raporu'ndan önce sözlüklerde bile pek yer verilmeyen bir kelime iken 1987 yılında Brundtland Raporu'nda "sürdürülebilir kalkınma" kavramının tanımlanması ile birlikte bir sıfat olarak yer almış ve kalkınma alanında kavramsal bir evrimi ifade etmiştir (Appleton, 2006, s. 4).

Günümüzde tek başına bir kavram olarak "sürdürülebilirlik", sıfat olarak kavramları niteleyen "sürdürülebilir" ifadesi ile bire bir aynı entelektüel kullanıma sahip değildir. Her iki kavram da sürekli değişim halindedir. Sıfat haliyle sürdürülebilirlik; "sürdürülebilir kalkınma", "sürdürülebilir toplum", "sürdürülebilir enerji politikası", "sürdürülebilir balıkçılık", "sürdürülebilir pazarlama" gibi sayıları hızlı şekilde artan kavramlarda kullanılmaktadır. Sürdürülebilirlik kavramı ise bütün bu çalışmaları şekillendiren ve kışkırtan bakış açısının, çalışma ölçütünün, çabaların ve çabalar sonucunda ortaya çıkan ürünlerin, gelişmelerin toplamıdır. Sürdürülebilirliğin, pek çok değişken kullanımında da değişmeyen ve önemle vurgulanan nokta; Brundtland tanımının "gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını

karşılama gücünü tehlikeye atmadan günümüz kuşaklarının ihtiyacının karşılanması” vizyonudur (Appleton, 2006, s. 4).

Sürdürülebilirlik, esasen Brundtland vizyonunu ifade etmesine rağmen farklı tanım ve kullanımlar her disiplinin kendi önceliklerini vurgulamasıyla oluşmaktadır. Kamuoyunun gündeminde olan soruna göre sürdürülebilirliğin ekolojik, ekonomik veya sosyal vurguları ön plana çıkmıştır. 1970’li yıllarda artan çevre sorunlarına paralel şekilde ekolojik koruma vurgusu öne çıkarken son dönemde artan gelir dağılımı eşitsizliği nedeniyle sosyal adalet ve yoksullukla mücadele vurgusu öne çıkmaktadır. Ancak her dönemde sürdürülebilirlik, sorunların çözümüne yönelik ekonomik, sosyal ve ekolojik alanların her birini içeren çok boyutlu bir bakış açısına sahip olmuştur. Bu bakış açısıyla yoksulluk sorununun yorumlanması, yoksullukla mücadelede gerçekçi bir yaklaşımın geliştirilmesini sağlayacaktır.

Yoksulluk değişen niteliğine rağmen insanlık tarihi kadar kadim olan ve üstesinden gelebilmek için ilkel olsun modern olsun tüm toplumların mücadele ettiği bir olgudur (Güneş, 2010, s. 11). Ancak henüz üzerinde uzlaşılmış bir tanımı bulunmamaktadır. Aslında yoksulluğun standart bir tanımını yapmak kolay değildir. Bu tanımın yapılmasındaki temel güçlük ise yoksulluğu oluşturan çok sayıda bileşen, bu bileşenler arasındaki çeşitli ilişkiler ve yapılacak tanımlamanın bu konu hakkında çalışma yapan kişinin kişisel birikimiyle şekillenebilecek olmasıdır (Odabaşı, 2010, s. 11).

En basit şekilde “sürdürülebilirlik”, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama gücünü tehlikeye atmadan günümüz kuşaklarının ihtiyacının karşılanması vizyonu olarak; “yoksulluk” ise temel insani ihtiyaçlardan şiddetli yoksunluk/mahrumiyet olarak tanımlanabilir. Her iki kavram, ihtiyaç ve adalet/eşitlik vurgusu ile birbirine bağlıdır. Yoksulluk hem sürdürülebilir olmayı engellemekte hem de sürdürülebilirliğin sağlanamamasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu paradoksun çözümü için yoksulluğun sürdürülebilirlik vizyonu ile analizi ve her boyutu ile anlaşılması gerekmektedir.

Özellikle 1990’lardan itibaren, Dünya Bankası’nın 1990 yılı raporunda yoksulluğu konu alması, Birleşmiş Milletler’in Kopenhag’da düzenlediği Dünya Zirvesi, İnsani Gelişme Endeksi’nin yayımlanması gibi gelişmeler, yoksulluğun çok boyutlu bir sorun olduğu gerçeğini netleştirmiştir. Bu çalışmanın amacı; sürdürülebilirliğin, sorunların çözümüne yönelik çok boyutlu bakış açısının, yoksulluk kavramı üzerinde kullanılması ve yoksulluğun etkileşim mekanizmasının sürdürülebilirlik çerçevesinde yorumlanmasıdır. Bu

doğrultuda öncelikle sürdürülebilirlik ve yoksulluk kavramlarına değinilecektir. Sürdürülebilirlik ve yoksulluk kavramlarına ilişkin uluslararası temel belgeler referans alınarak yoksulluğun etkileşim mekanizması yorumlanacaktır. Çalışma kapsamında ortaya çıkan “yoksulluk düğümü” kavramı açıklanarak son bölümde yoksullukla mücadele stratejilerinin sahip olması gereken sürdürülebilirlik vizyonu tartışılacaktır.

2. Sürdürülebilirlik: Gelişimi ve Kavramsal Tasavvuru

Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramları, günümüzde, farklı amaçlar ve farklı nedenlerle çeşitli alanlarda çok sık biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Bu kavramlara yüklenen anlamlar ne olursa olsun, öncelikle tanım üzerinde uzlaşmaya varılması gerekmektedir. Bu tanımdan beklenen ise ekonomik, sosyal ve çevresel tüm boyutları içermesidir (Yüksek, 2010, s. 137).

1.1. Sürdürülebilirlik Kavramı

Geniş kabul gören görüşe göre, kavramın bugünkü yaygınlığını ve içeriğini kazanması Ortak Geleceğimiz Raporu’yla birlikte başlamıştır. Birleşmiş Milletler Çevre Programı’nın 1982 yılında yapılan 11. Yönetim Konseyi Toplantısı’nda alınan bir kararın Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda onaylanmasından sonra 1983 yılında dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’nin isteği ve teklifi üzerine Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland’ın başkanlığında bağımsız bir komisyon olarak WCED (World Commission on Environmental and Development) kurulmuştur (Türkel, 2011, s. 9; Yüksek, 2010, s. 29). Bu komisyonun hazırladığı ve 1987’de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’na sunulan “Ortak Geleceğimiz” (Our Common Future) adlı rapor, bu kavramı resmî olarak ilk kez uluslararası bir platformda tartışmaya açmıştır (Türkel, 2011, s. 9).

Raporda sürdürülebilir kalkınma; gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama gücünden ödün vermeksizin günümüz kuşaklarının ihtiyacının karşılandığı kalkınma olarak tanımlanmaktadır. Gelişmiş ya da değil, piyasa merkezli ya da merkezî planlamalı tüm ülkelerin “sürdürülebilirlik” içeriğinde tüm ekonomik ve sosyal kalkınmasını belirlemesi gerektiği ve somut olarak sürdürülebilirliğin kuşaklar arasında ve aynı kuşak içinde sosyal adalet, eşitlik kavramını ifade ettiği belirtilmiştir (Birleşmiş Milletler, 1987, s. 1-300).

Raporda çevre sorunları, yoksulluk-eşitsizlik ekseninde ele alınmıştır ve “Yoksulluğun ve eşitsizliğin olduğu bir dünya her zaman için ekolojik ve diğer krizlere eğilimli olacaktır” ifadesine yer verilmiştir. Ayrıca Ortak Geleceğimiz Raporu, sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin dört temel değer üzerinde durmaktadır:

dünyanın yoksulları, temel ihtiyaçlar, teknolojinin ve sosyal örgütlenmenin düzeyi (Türkel, 2011, s. 9).

Ortak Geleceğimiz Raporu'nun temel hareket noktasını oluşturan sürdürülebilir kalkınma kavramının en önemli özelliği, ülkeler ve bölgeler arasında sağlanması gereken adaleti, kuşaklar arası adalet kavramıyla bütünleştirmesidir (Yüksek, 2010, s. 29).

Sosyal bir tepki olarak ortaya çıkan sürdürülebilirlik kavramı uzun bir gelecekte çevresiyle birlikte mutlu bir şekilde ilerleyen iktisadi sistem hayalini uyandırmaktadır. Bu, doğayla uyum içerisinde olma fikridir. O halde sürdürülebilirlik, insanlığın refahının peşinde doğanın potansiyellerinin işletilmesi, gezegen üzerindeki insan olan ve olmayan değişik yaşam formlarının birlikte yaşamaları arasındaki gerilimi uzlaştırmak için geniş ve ayrıntılı endişeler bütününe çağrıştırmaktadır (aktaran Güçlü, 2007, ss. 67).

1987 yılında Ortak Geleceğimiz Raporu'nun yayımlanmasının ardından raporda yer verilen "sürdürülebilir kalkınma" ve "sürdürülebilirlik" tanımı, geniş kabul görmüş ve ancak raporun yayımlanmasından itibaren 5 yıl içinde farklı kurumlar ve araştırmacılar tarafından 70'ten fazla farklı yorum ile netleştirilmeye çalışılmıştır (Mebratu, 1998, ss. 493-518; Lozano, 2008, s. 1838). Bazı tanımlamalar, ekolojik sürdürülebilirlik üzerinde durarak doğal kaynakların taşıma kapasitelerinin üzerinde kullanılması ve doğanın geri dönüşüm sisteminin yetiştiremeyeceği bir hızda çevre kirliliğine yol açan maddenin üretilmesine değinmişlerdir. Bilim adamları tarafından oluşturulan bu tanımlamalar nadiren sosyal konulara ve bunların ekolojik ve ekonomik ilişkilerine değinmişlerdir (Lozano, 2008, s. 1838). Ancak zirvelerde ve Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan raporda kavramın başta yoksullukla mücadele olmak üzere sosyal boyutu diğer iki boyut ile birlikte aynı şiddetle vurgulanmaktadır.

Sürdürülebilirlik kavramının anlaşılması için farklı yorumlansa da her kesimin üzerinde anlaşıldığı Ortak Geleceğimiz Raporu'nda yer verilen tanımı incelemek gerekir. Raporda, sürdürülebilir kalkınma; gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama gücünden ödün vermeksizin günümüz kuşaklarının ihtiyacının karşılandığı kalkınma olarak tanımlanmaktadır. Sürdürülebilirlik; kalkınmanın hedeflere ulaşmak için yöntemini, kalkınma sürecinin niteliğini ve kalkınma için yürütülen çalışma ve çabalarda sahip olunması gereken bakış açısını, ruhu ifade etmektedir. Bu ruh, Ortak Geleceğimiz Raporu'nda da ifade edilen kuşaklar arasında ve aynı kuşak içinde sosyal adalet, eşitlik özünde şekillenmiştir.

Ortak Geleceğimiz Raporu'nda iki anahtar kavram üzerinde durulmaktadır; özellikle önem verilmesi gereken dünya yoksullarının temel ihtiyaçları başta olmak

üzere “ihtiyaç” kavramı ile ekolojinin günümüz ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama kapasitesine ilişkin olarak teknoloji ve sosyal örgütlenme düzeyinin getirdiği “sınırlama” (limit) kavramıdır (Birleşmiş Milletler, 1987, ss. 41-43).

Güdüleme teorilerinden Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi, kişinin ihtiyaçları tatmin edildiğinde farklı bir ihtiyacının ortaya çıkacağını belirtmektedir. Bu durumda batıdaki bir bireyin, yüksek tüketim düzeyi ve yoğun kaynak kullanımı ile giderdiği bir ihtiyacı ile açlık sorunu yaşayan fakir ülkelerdeki bireylerin gıda ihtiyacı aynı şekilde mi değerlendirilecektir? Bu nedenle raporda vurgulanan iki anahtar kavramdan biri “ihtiyaç” kavramıdır. Özellikle önem verilmesi gerekenin dünya yoksullarının temel ihtiyaçları başta olmak üzere “ihtiyaç” kavramı olduğu belirtilmiştir. Bu durum, yoksullara öncelik verirken büyüme için vazgeçilemez toplam tüketim düzeyini de göz ardı etmemektedir.

Rapordaki ikinci anahtar kavram, ekolojinin günümüz ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama kapasitesine ilişkin olarak teknoloji ve sosyal örgütlenme düzeyinin getirdiği “sınırlama/limit”dir (Birleşmiş Milletler, 1987, s. 41-43).

İhtiyaçların karşılanabilmesi; büyüme potansiyelinin tam olarak kullanılabilmesini ve fırsatların herkes için adil olarak sağlanmasını gerektirmektedir. Ancak büyüme tek başına yeterli değildir. Yüksek seviyedeki üretim faaliyetleri ve yaygın yoksulluk, birlikte çevre üzerinde ciddi tehlike oluşturmaktadır. Ayrıca nüfusun, ekosistemin üretim potansiyeli ile uyumlu şekilde artmaması kaynaklar üzerindeki baskıyı arttırmakta ve yaşam standartlarının artmasını yavaşlatmaktadır. Bu noktada teknoloji, doğal kaynaklar üzerindeki stresi azaltıcı kullanımı ile doğa-insan arasındaki kilit bağlantıdır. Ancak gelişmekte olan ülkelerin teknolojik yenilikler için gelişmiş ülkelerin desteğine ihtiyacı vardır. Fakat gelişmiş sanayilerin teknolojisi, gelişmekte olan ülkelerin sosyoekonomik ve ekolojik durumuna her zaman kolayca uyum sağlamamaktadır. Ayrıca teknoloji, bazı acil sorunları çözerken başkalarına neden olabilmektedir. Yine de bilgi birikimi ve teknolojik gelişim, kaynakların taşıma kapasitesini arttırmak için kullanılabilir (Birleşmiş Milletler, 1987, ss. 1-300).

Teknoloji ve sosyal örgütlenme, ekonomik büyümenin yeni bir dönemine yol açmak için birlikte kullanılabilir ve geliştirilebilir. (Birleşmiş Milletler, 1987, s. 16). Ekolojik, sosyal ve kalkınma alanlarında çalışan gruplar arasında ortak faydaların farkında olmayı ve güçleri birleştirmeyi önleyen iletişim eksikliği azalmakta ve yoksulluk, ekolojik bozulma ve nüfus artışı arasındaki karmaşık bağlılık fark edilmektedir. Raporun adının “Ortak Geleceğimiz” olması bu açıdan anlamlıdır. Ya birlikte kaybedileceği ya da birlikte kazanılacağı mesajını barındırmaktadır.

Raporda, sürdürülebilir kalkınmada stratejik şartlar olarak aşağıdaki 7 hedef sayılmıştır (Birleşmiş Milletler, 1987, ss. 46-57):

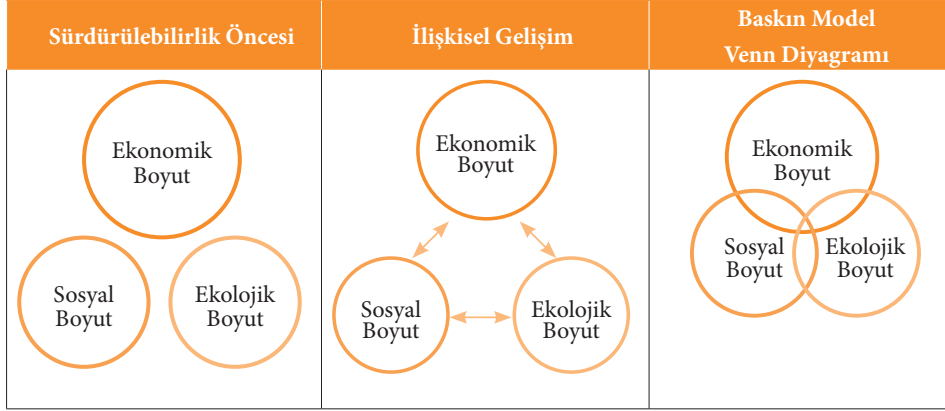
1. Büyümeyi canlandırmak: Sürdürülebilir bir kalkınmanın mutlak yoksulluk içinde olan, en temel ihtiyaçlarını karşılayamayan çok sayıda insanı hedef alması gerekir.
2. Büyümenin kalitesini (niteliğini) değiştirmek.
3. Temel insani ihtiyaçları (iş, yiyecek, enerji, su ve sağlık hizmetleri) karşılamak.
4. Sürdürülebilir bir nüfus düzeyi sağlamak.
5. Kaynak tabanını korumak ve arttırmak.
6. Teknolojiyi yeniden yönlendirmek ve riski yönetmek.
7. Karar sürecinde çevre ve ekonomiyi birleştirmek.

Bu yedi şartın sağlanabilmesi ve dolayısıyla Brundtland'ın tarif ettiği sürdürülebilir kalkınmaya ulaşabilmek ancak ulusal politikaların, ekonominin, bürokrasinin, sosyal sistemlerin, üretim sistemleri ve teknolojinin yeniden yapılanması ve yeni bir uluslararası ticaret ve finans sisteminin geliştirilmesi ile mümkündür.

2.2. Sürdürülebilirlik Tasavvuru

Sürdürülebilirlik, baskın sosyoekonomik paradigmanın alternatifi olarak belirmektedir. Ancak hâlâ tam olarak anlaşılması oldukça güç olan bir kavramdır. Daha anlaşılır, somut kılmak ve farkındalığı arttırmak adına görsel sunumlara ihtiyaç duyulmaktadır (Lozano, 2008, s. 1838). Kavramın kendisine yönelik farklı yorum ve tartışmalar özellikle görsel sunumlarda izlenebilmektedir. Ekonomik bakış açısının hâkim olduğu dönemlerde her üç boyut kendi aktörleri tarafından diğer boyutlardan ayrı olarak algılanıyor ve ekonomik boyutun baskınlığı üretim aracılığıyla belirginleşiyordu. Ancak 1970'lerde artan yoksulluk ve ekolojik sorunlar, kamuoyunda tartışıldıkça ekonomik boyutun sosyal ve ekolojik bağlantıları kabul görmeye başlamıştır. Sürdürülebilirlik tartışmalarıyla birlikte herhangi bir alana ilişkin karar alınırken diğer iki alana da yansımalarının ve farklı alanlara ilişkin unsurlar arasında yol açacağı etkiler sonucu uzun vadede -kuşaklar arası- sonuçlarının dikkate alınması gerektiği düşüncesi ile üç alanın çakıştığı merkezin sürdürülebilirliği temsil ettiği Venn diyagramı ile gösterim yaygın olarak kullanılmıştır.

Şekil 1. Ekonomik Ekolojik ve Sosyal Alanlara Yönelik Bakış Açısının Değişimi

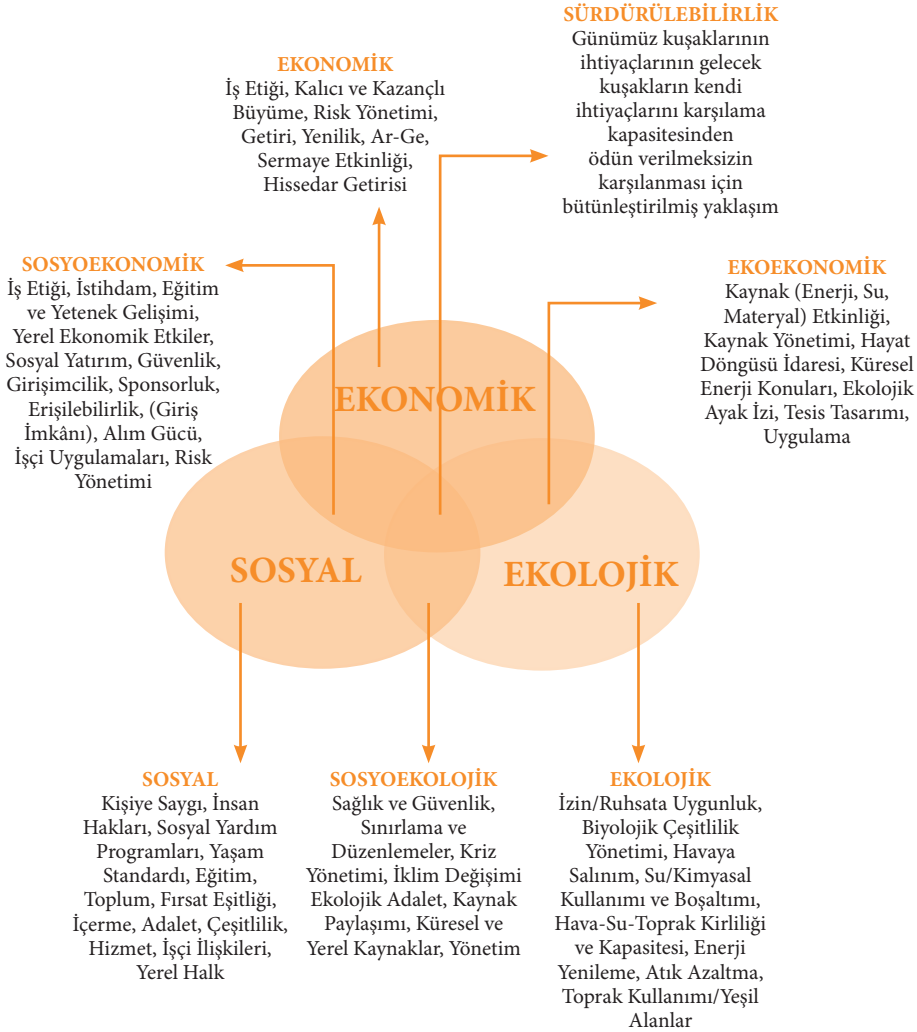
Yukarıdaki şekilde görülen alanların değişimi, yirmi yıldan az bir zamanda gerçekleşmiştir. 1960’larda üretim ve büyüme üzerinde durulurken 1970’lerde ekolojik ve sosyal bağlantılar tartışılmış ve 1980’lerin başında ancak özellikle de 1987’de ise bu alanların sadece ilişkili değil, sistemsel bir bütün olduğu kabul edilmiştir.

Kavrama yönelik araştırmalarda sürdürülebilirliğin ölçümü ve raporlaması yoğun yer tutmakta ve sosyal, ekonomik ekolojik alanların içeriği ve ilişki yapısı üzerinde durulmaktadır. Üç alanın sistemsel bütünlüğünün idraki 20 yıldan az bir sürede gerçekleştiği için bu kadar kısa sürede araştırmacıların ve karar birimlerinin çalışmalarını yönlendirirken sahip oldukları bakış açılarının tamamen değişmesi beklenemez. Bu farklılıklar kendini sürdürülebilirlik görsellerinde göstermektedir. Sürdürülebilirlik genelde iki şekilde tasavvur edilmektedir: ağırlıklı olarak kullanılan Venn diyagramı ve Rus bebekleri modeli olarak da anılan tek merkezli çember modeli (Lozano, 2008, ss. 1839-1841; Todorov ve Marinova, 2011, ss. 1399-1406; Scottish Executive Social Research, 2006, ss. 25-26).

Aşağıdaki “Şekil 2”de, alanların alt unsurlarına ilişkin açıklamaları içeren farklı çizimler incelenerek hazırlanan bir Venn diyagramı yer almaktadır. Bu çizim tarzı tüm alanların karşılıklı ilişkileri olan bir bütün oldukları gerçeğine uygundur. Bir konu, sadece ekonomik, ekolojik veya sosyal bir alan olarak görülüyor ve diğer bağlantıları göz ardı ediliyor ise sadece ekonomik, ekolojik veya sosyal olarak nitelendirilmektedir. Eğer konunun ekonomik ve ekolojik bağlantıları birlikte değerlendirilmiş ise en iyi ihtimalle uygun, yapılabilir;

ekonomik ve sosyal bağlantılar eş zamanlı değerlendirilmişse en başarılı sonuç adil ve eşitlikçi; ekolojik ve sosyal yönleri göz önüne alınarak ulaşılabilecek sonuç yaşanılır ve dayanılır olarak nitelendirilir. Sürdürülebilirliğe ulaşmanın yolu ise konunun ya da amacın sosyal, ekolojik ve ekonomik alanlardaki bağlantılarının bir bütün olarak beraber incelenmesidir.

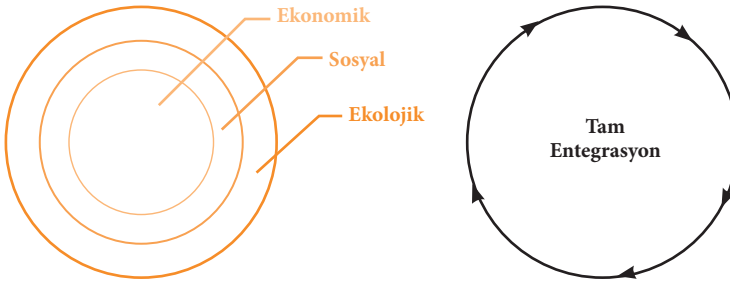
Şekil 2. Ekonomik, Sosyal ve Ekolojik Unsurların Sürdürülebilirlik İçindeki Konumu

Kaynak: 2002 University of Michigan Sustainability Assessment, International Union for Conservation of Nature, www.verifysustainability.com, blogs.oregonstate.edu, nooventures.edublogs.org, olis.uoregon.edu, www.vanderbilt.edu, www.ursinus.edu kaynaklarında yer alan şekiller incelenerek çizilmiştir.

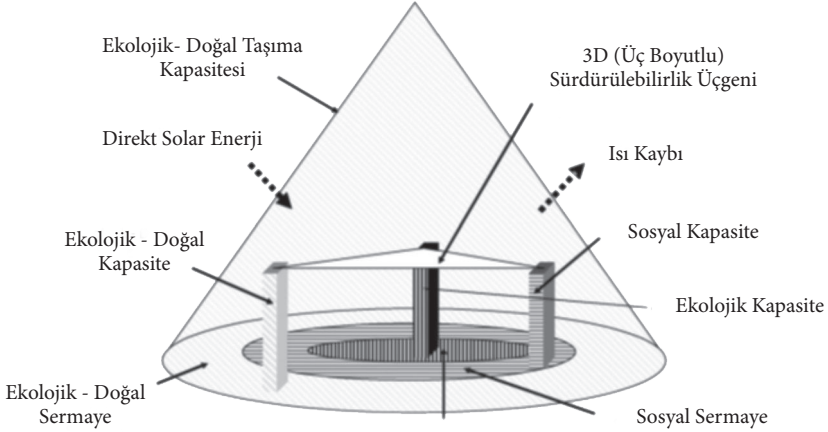
Venn diyagramına ilişkin en yoğun eleştiri çevrecilerden gelmektedir. Onlara göre her sistem dolayısıyla da her alan ekolojinin içinde yer almakta ve ekolojinin alt sistemi olarak çalışmaktadır. Ayrıca ekonomi, insan ve toplumun kurduğu sistem olarak sosyal sistemin bir alt sistemidir. Dolayısıyla da sistemsel bütünlüğü gösterirken en dışta ekolojik sistemi en içte de ekonomik sistemi temsilen iç içe geçmiş üç çember kullanılmalıdır. Bu çemberler bütünleşerek tek bir çembere dönüştükçe sürdürülebilirlik artmaktadır (Lozano, 2008, ss. 1839-1841; Todorov ve Marinova, 2011, ss. 1399-1406; Scottish Executive Social Research, 2006, ss. 25-26).

Şekil 3. Tek Merkezli Sürdürülebilirlik Tasavvuru

Venn diyagramlarında da tek merkezli gösterimlerde de çember içindeki alanların ekolojik, ekonomik ve sosyal boyutlardaki kaynakları mı, yoksa bu boyutların etkilerini mi yansıttığı konusunda farklı uygulamalar vardır (Lozano, 2008, ss. 1843-1845). Ancak Mauerhofer'ın 3D sürdürülebilirlik çalışması gibi üç boyutlu (3D) gösterimlerde üç farklı boyuttaki kaynakların ve oluşturdukları etkilerin sürdürülebilirliği nasıl sağladığı daha net görülmektedir.

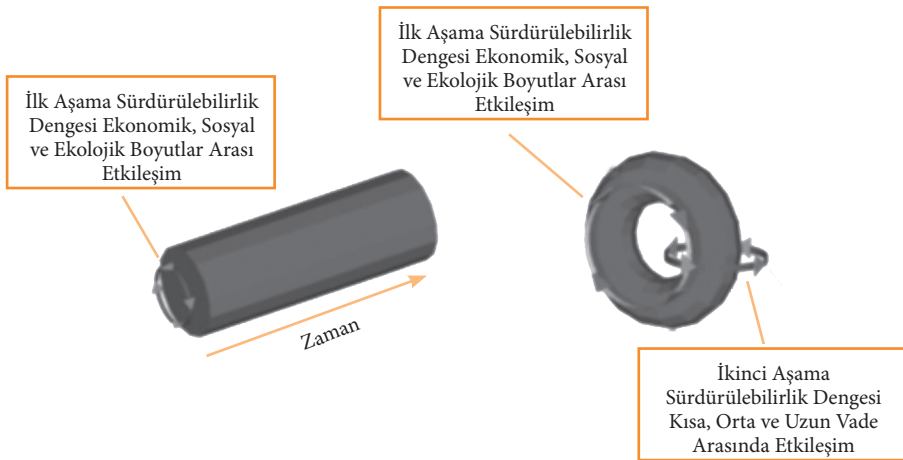
Şekil 4. Üç Boyutlu (3D) Sürdürülebilirlik

Kaynak: Mauerhofer, 2008, ss. 496-506.

Kuşaklar arası boyutta sürdürülebilirliğin sağlanması olan “İkinci Aşama Sürdürülebilirlik Dengesi”, üç boyutlu (3D) gösterimlere ihtiyaç duymaktadır (Lozano, 2008, ss. 1842-1844).

Şekil 5. Sürdürülebilirlik Dengesine Zaman Boyutunun Eklenmesi

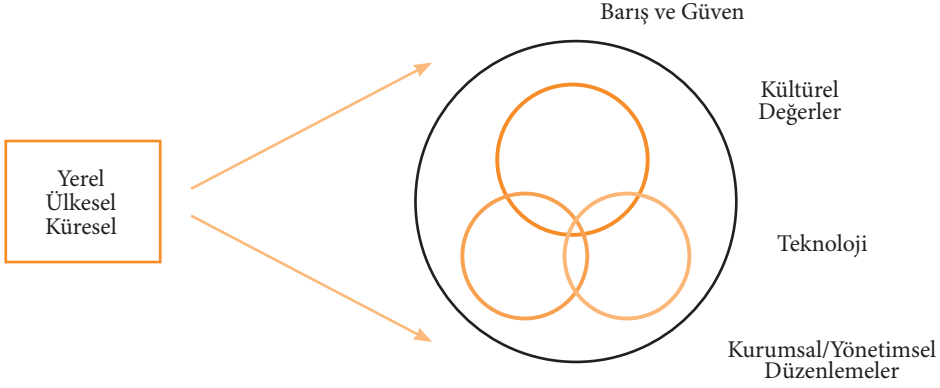
Kaynak: Lozano, 2008, ss. 1842-1844.

Zamansal boyutun eklenmesi ile birlikte politika alanlarına ilişkin unsurların karşılıklı etkileşimlerinden doğan doğrudan etkiler, diğer unsurların etkileşiminin dışsallığı ile oluşan dolaylı etkiler ve söz konusu unsurların etkilerinin diğer unsurlar arasındaki etkileşiminden oluşan geri tepkiler de dikkate alınarak sürdürülebilirliğin dinamik yapısı tam anlamıyla anlaşılabilir. Dolayısıyla bir unsura ilişkin nedenlerin sonuçlarla derinleşerek paradoksa dönüştürme etkileri ile nedenlerin sonuçlar tarafından ortadan kaldırılarak çözüme dönüştürme etkilerinin neti, sürdürülebilirliğin varlığına işaret edecektir. Sonuç olarak sürdürülebilirliğin gelecek kuşaklar vurgusunun kattığı zaman boyutu, kaos teoreminin sosyal sistemlere uyarlamasını gerekli kılmaktadır.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu kompleks ve sistematik yapının farkında olarak yoksulluğun yorumlanması, hiçbir politika unsurunun yoksulluktan bağımsız olmadığı ve her politika alanının yoksulluğu etkileyen sonuçları nedeniyle yoksullukla mücadelede sorumluluğunun bulunduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Zamansal boyutun haricinde yerel, ülkesel ve küresel düzeydeki etkiler de sürdürülebilirlikte dikkate alınmaktadır (Lozano, 2008, s. 1839). Örneğin, Avrupa Birliği'nin sürdürülebilirliği sağlamaya yönelik olarak biyoyakıt kullanımı için attığı adımlar, Kuzey Avrupa şirketlerinin Afrika'da geniş tarım arazileri alması sonucunu doğurmakta ve yerel halkın yaşamını sürdürdüğü toprakların, ekosistemin kontrolünü kaybetmelerine yol açmaktadır (Afionis ve Stringer, 2012, s. 117). Afrika'nın doğal kaynaklarına yönelik geçmişteki girişimlerin bölgenin genel dengesini bozduğu ve iç savaflara yol açtığı hatırlanmalıdır. Bugünkü ekolojik ve ekonomik kapasiteyi arttırmaya yönelik çalışmaların ikincil etkileri göz önüne alınmazsa temelde sürdürülebilirliği hedefleyen eylemlerin, gelecekte Afrika'daki nesiller ve sosyal kapasite üzerinde olumsuz etki yaratma ihtimali vardır. Bu örnek, sürdürülebilirlik tasavvurunda; sadece ekonomik, ekolojik ve sosyal alanların karşılıklı etkileşiminin zamansal boyutuyla birlikte değerlendirilmesi değil, küreselleşme ile birlikte kolaylaşan ancak tarihin her döneminde gözlemlenen, etkilerin ülkeler, bölgeler (mekânlar) arasında yansımalarının da önemli olduğunu göstermektedir.

Şekil 6. Sürdürülebilirliğin Mekânsal Boyutu

Kaynak: Lozano, 2008, s. 1839.

Zaman ve kapasite sürdürülebilirlik görsellerine ayrı ayrı bir boyut eklemişken sürdürülebilirliğin küresel ve yerel boyutları da düşünüldüğünde sürdürülebilirliği tüm içerikleri ile birlikte görselleştirmek zordur.

3. Yoksulluk: Yaklaşımlar ve Nedenler

Yoksulluğun tanımlanabilmesi ile ilgili çalışmalar 19. yüzyıl İngiltere'sinde başlamıştır. Sanayi Devrimi'nin ardından büyüyen yoksulluk sorunu o dönem Sanayi Devrimi'ni yaşayan ülkelerde, başta İngiltere olmak üzere sosyal, ekonomik ve kültürel düzeyde önemli bir konu olarak ön plana çıkmıştır. İngiltere'de yapılan bu çalışmalar sırasında geliştirilen mutlak yoksulluk yaklaşımına uygun ilk yoksulluk tanımı Seeböhm Rowntree tarafından geliştirilmiştir. Rowntree, yoksulluğu "Toplam kazançların, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi" olarak tanımlamıştır (Bildirici, 2011, s. 4; Arpacıoğlu, 2011, s. 1).

Rowntree'nin yoksulluk tanımı gibi fiziki ihtiyaçları temel alan tanımlar, dar anlamda yoksulluk tanımlarıdır. Günümüzde uluslararası birçok kuruluş, azgelişmiş ülkelerde gün geçtikte artmakta olan açlık sorununun çözümüne çalıştığından yoksulluk genel olarak beslenme olarak nitelendirilmekte ve buna da dar anlamda yoksulluk adı verilmektedir (Atasever, 2010, ss. 3-4). Özellikle

az gelişmiş ülkelerde devam eden açlık sorunları nedeniyle Dünya Bankası'nın günlük geliri minimum 2.400 kalori besini almaya yetmeyen insanları mutlak yoksul olarak tanımladığı dar anlamda yoksulluk değerlendirmeleri güncelliğini korumaktadır.

Yoksulluk sadece az gelişmiş ülkelere ait bir sorun olmayıp farklı boyut ve dereceleri ile gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerde de karşımıza çıkan bir problem olmaktadır (Beken, 2006, s. 1). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından da yoksulluk temel bir sorundur ve gün geçtikte daha büyük önem kazanmaktadır. Buna bağlı olarak gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğu tek kaleme indirgeyip açlık olarak nitelendirmek yanlıştır. Kavramsal olarak kişilerin yeme, içme, giyinme ve barınma ihtiyaçlarının yanında sosyal insan olabilme adına sahip oldukları sosyal yaşam düzeylerinin de düşük olması yoksulluk olarak adlandırılmakta ve buna da geniş anlamda yoksulluk adı verilmektedir (Atasever, 2010, s. 4).

1980'lerde başlayan sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlerle birlikte yoksulluk kavramı kalkınma tartışmalarını ön plana çıkartmıştır. Yoksulluğun, Dünya Bankası tarafından yapılan Dünya Kalkınma Raporu'nda ana tema olarak işlenmesi, yoksulluk çalışmalarını da hızlandırmış, konunun salt ekonomik bir sorun olmanın ötesine geçmesiyle uluslararası kuruluşların da konuya ilgileri artmıştır (Arpacıoğlu, 2011, s. 61).

Bu süreçte iki farklı ve birbirleriyle yarışan perspektif ortaya çıkmıştır. Bu iki perspektifin amacı gelirin küreselleşmeyle nasıl dağıldığını anlamaya çalışmaktır. Bu perspektiflerden biri "Bretton Woods yaklaşımı" diye bilinmektedir. Bu iyimser perspektife göre, yoksul ile zengin arasındaki uçurum küçülmektedir. Bu görüş büyük uluslararası iktisadi kurumlar (IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü) tarafından savunulmaktadır ve bu yaklaşıma göre küreselleşme entegrasyonu ve ilerlemeyi ifade etmektedir. Diğeri ise "Birleşmiş Milletler yaklaşımı" olarak bilinen; Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletler sistemini oluşturan örgütler tarafından desteklenen; yoksul ile zengin arasındaki uçurumun büyüdüğünü söyleyen ve daha kötümser olan bir perspektiftir (aktaran Kabaş, 2009, s. 38). Günümüzde geçerli olan bu iki ana yaklaşım üzerinden güncel yoksulluk yorumları incelenerek sürdürülebilirlik bakış açısının, bu yaklaşımlara getireceği katkılar netleştirilebilecektir.

Bretton Woods kurumlarından IMF'nin görevi daha çok ekonomik istikrara ilişkindir ve yoksulluk ile doğrudan ilişkili görülmemektedir. Ancak IMF'nin makroekonomik sisteme yönelik politika önceliklerinin değişimi yoksulluğun

önemli bir problem olarak algılanma durumundaki değişimini, Bretton Woods kurumlarının yoksulluk yaklaşımını da yansıtmaktadır. Dünya Bankası ise ilk kurulduğu zamanlar Avrupa'nın savaş sonrası ekonomilerinin tamirini amaçlasa da kısa süre içinde büyümeden daha çok dağıtım eşitsizliklerini ve yoksulluğu ortadan kaldırmaya, kentsel ve kırsal yoksulluğa daha fazla önem vermeye başlamıştır (Kurnaz ve Özgenç, 2010, ss. 238-240). Bu nedenle yoksulluğa ilişkin Bretton Woods yaklaşımı daha çok, girişinde "Hayalimiz, yoksulluğun olmadığı bir dünyadır" yazan Dünya Bankası yaklaşımı olarak adlandırılmaktadır.

Bretton Woods yaklaşımında yoksulluk gelir yoksulluğu olarak tanımlanır, genellikle parasal göstergelerle (kişi başına düşen millî gelir, reel ücret, işsizlik oranı, yoksulluk sınırı, kafa sayım oranı gibi) ifade edilir (Kabaş, 2009, s. ii). Ancak Dünya Bankası'nın 1990 yılı raporu ile yoksulluğa bakış açısı da değişmiştir. 1990 yılı raporu ile Dünya Bankası yoksulluk algılayışına, geleneksel bakış açısı olan gelir ve tüketim yoksulluğunun yanında eğitim, sağlığa erişim, toplumsal ve politik hayata katılım gibi unsurları da dâhil etmiştir (Bildirici, 2011, s. 16; Coşkun ve Tireli, 2008, s. 35). Dünya Bankası'nın 1990'lı yıllardan itibaren izlediği stratejilerde insana yatırım yapma olgusu ağırlık kazanmaktadır. Ülkeler arasındaki regresyon analizlerinde sağlıklı eğitilmiş insanların oluşturduğu beşeri sermaye ile sürdürülebilir büyüme arasında karşılıklı ilişkinin varlığının ve kamu harcamalarının ekonomik gelişme ile beşeri sermaye arasındaki en önemli bağlardan biri olduğunun tespit edilmesi yoksullukla mücadelede sosyal nitelikli politikaların önemini görünür kılmıştır (Uzun, 2003, ss. 157-170).

2000 yılından bu yana ise Dünya Bankası yoksulluk kavramını daha da genişleterek yoksulluk kavramına; kırılabilirlik, savunmasızlık, riske açık olma, söz hakkı olmama ve güçsüzlüğü de dâhil ederek yoksulluğu çok boyutlu bir kavram olarak ele aldığını göstermiştir (Bildirici, 2011, s. 16; Coşkun ve Tireli, 2008, s. 35). 2000 yılı Dünya Kalkınma Raporu'nda yoksullukla mücadele için üç politika aracı öne çıkmıştır: fırsat, yetki verme, güvenlik (Uzun, 2003, ss. 164-165).

Sonuç olarak, Dünya Bankası gelişen yoksulluk yaklaşımında, yoksullukla mücadele stratejisini yukarıda bahsedilen üç temel sütun üzerine kurmuştur: Yoksulluklara karşı yoksulların fırsatlarının artırılması, söz ve güç sahibi olamama durumuna karşı yoksulların yetkilendirmesi ve risklere karşı güvenliklerinin artırılmasıdır. Bu yeni yaklaşım, yoksul merkezli ve bireyin içinde bulunduğu yoksulluk döngüsünü kırmaya yönelik olarak değerlendirilebilir. Bu yaklaşım

ile Dünya Bankası'nın da yoksulluğu çok boyutlu bir sorun olarak ele aldığı görülmektedir (Bildirici, 2011, s. 18).

Yoksulluğu uzun zaman daha çok parasal gelir açısından tanımlayan Dünya Bankası'nın aksine Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) konuları arasına giren yoksulluk, insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan (hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven, saygınlık) mahrum olma şeklinde tanımlanarak kavramın sadece parasal bir içeriğe hapsedilmesi engellenerek kavram kültürel ve öznel boyutlarıyla da ele alınmıştır. Kavram çok boyutluluğu da içermektedir. (Arpacıoğlu, 2011, ss. 62-74; Uzun, 2003, s. 157). Birleşmiş Milletler yaklaşımında yoksulluk tanımı, Amartya Sen'in kapasite yaklaşımına dayanır ve çok boyutludur. Bu yaklaşımda yoksulluk insani yoksulluk olarak tanımlanır, genellikle parasal olmayan göstergelerle (okula kayıt oranı, okuryazarlık oranı, ortalama yaşam süresi, bebek ve çocuk ölümleri gibi) ifade edilir (Kabaş, 2009, s. ii).

Birleşmiş Milletler'in bakış açısıyla yoksulluk kavramı en net şekilde 1995 yılında Kopenhag'da düzenlenen Dünya Zirvesi'nin raporunda ifade edilmiştir. Raporda mutlak yoksulluk; gıda, güvenilir içme suyu, sıhhi olanaklar, sağlık, barınma, eğitim ve bilgiyi içeren temel insani ihtiyaçlardan şiddetli yoksun/mahrum olma durumu olarak tanımlanmaktadır. Tanım, sadece gelire değil, aynı zamanda sosyal hizmetlere erişime de dayanmaktadır. Yoksulluğun; sürdürülebilir geçimin sağlanması için yeterli gelir ve üretim kaynaklarından mahrumiyet, açlık ve yetersiz beslenme, hastalık, eğitim ve diğer temel hizmetlere erişememe veya sınırlı erişim, ölüm ve hastalık oranının artması, evsizlik ve yetersiz konut, tehlikeli çevre, sosyal ayırım ve dışlanma, karar almaya katılımdan yoksunluk, sosyal ve kültürel hayata katılımdan yoksunluk şeklinde pek çok tezahürüne değinilmesi önemlidir.

UNDP, yoksulluk kavramsallaştırılması çabalarına hem yoksulluk kavramı etrafındaki tartışmaları hem de yoksulluğun ölçülmesi yaklaşımlarını genişleterek katkıda bulunmuştur. UNDP'nin 1997 İnsani Gelişme Raporu ile ilk defa "İnsani Yoksulluk" kavramı ortaya atılmıştır (Gündoğan, 2008, s. 43). Amartya Sen, Birleşmiş Milletler'de İnsani Gelişme Endeksi'nin geliştirilmesinde danışman olarak çalışmıştır (Kabaş, 2009, s. 49). Amartya Sen'in ortaya koyduğu yeterlilik/yapabilirlik yaklaşımı ve söz konusu yaklaşımın benimsediği gelirin yeterli bir refah göstergesi olmadığı yolundaki eleştiri UNDP'nin yaklaşımının özünü oluşturmaktadır (Güneş, 2010, s. 31)

Amartya Sen, yoksulluğu “gelir azlığı” ya da “gelir yetersizliği” olarak nitelendirmektense “kapasite-yapabilme ve devam ettirememe yetersizliği” olarak tanımlamaktadır. Gelirin yaşam seviyesine yansiyabilmesi için ise dört faktörün etkili olduğunu belirtmiştir. Bunlar; kişisel farklılıklar ve yapabilirlik engelleri (engellilik, hastalık gibi insanların farklı fiziksel özelliklere sahip olması); çevre (iklim şartları, vb.); sosyal koşullar ve kişisel yapabilirlik (kamusal hizmetler, sağlık ve eğitime erişebilme, suç ve şiddetin olup olmaması vb.); ilişkisel bakış açısı farklılıklarıdır (kültürler arasındaki değerlendirme farklılıkları) (Sen, 2007, s. 2).

Sonuç olarak, her iki ana yaklaşımda da yoksulluk boyutlarının çeşitliği ve derinliği hususunda küçük farklılıklar olsa da yoksulluğun çok boyutlu ve dinamik bir yapıya sahip olduğu hususunda ortak bir bakış açısı olduğu söylenebilir.

Yoksulluğun çok boyutlu bir problem olarak incelenmesi günümüzde akademisyenler tarafından kabul edilmiştir. Yoksulluk tanımları da içerdiği boyutlar arttıkça genişlemektedir (Kabaş, 2009, s. 50). Dolaylı etkiler göz önüne alındığında sistem teorisinin sloganı vurgulanmalıdır: “Her şey, her şeyle bağlantılıdır” (Mauerhofer, 2008, s. 499). Günümüzde yoksulluk yaklaşımlarının ulaştığı geniş bakış açısı da yoksulluğun; sosyal, ekolojik ve ekonomik alanlardaki hayata dair neredeyse her karar ile neden ve/veya sonuç açısından bir bağa sahip olduğunu kabul etmektedir. Yoğunlukla üzerinde durulan yoksulluk nedenleri yoksulluğu oluştururken oluşan yoksullukla da beslenerek bir paradoksa dönüşebilmektedir.

Yoksulluğun tanımlanmasında olduğu gibi yoksulluğun nedenlerini de tanımlamak oldukça güçtür. Zira yoksulluğun nedenlerine ilişkin görüşler, ülkeden ülkeye ve ülke içinde de yaş, dinî inanç, ırk, dünya görüşü, eğitim, gelir düzeyi gibi unsurların ötesinde yerleşim yerleri ve gelişmişlik düzeyine bağlı olarak farklılıklar göstermektedir (Şenses, 2003, s. 146). Nedenlerin anlaşılması yoksulluk sorunu ile mücadelede başlangıç noktasıdır. İstenilen sonuca ulaşmak için doğru neden üzerinde çalışma yapmak gereklidir. Ancak insanın bir parçası olduğu sistemlerde, neden-sonuç ilişkisi insan davranışlarının sırlarının çözümlenememesi ve makro sistem unsurlarının birbiriyle sürekli etkileşim halinde olması gibi sebeplerle belirsiz bir yapıdadır. Bir unsurun, başka unsurlardan bağımsız olarak soruna doğrudan mı yol açtığı, yoksa gerçekte başka bir nedenden kaynaklanan bir sonuç mu olduğu konusunda her zaman genel bir kabul bulunamamaktadır.

Çevreden kaynaklanan makro nedenler söz konusu olduğunda araştırmacılar özellikle makro nedenler konusunda kendi ideolojilerinden hareketle farklı sonuçlara ulaşabilmektedir. Yoksulluğu mevcut kaynakların bölüşümünün adaletsizliğine bağlayan görüşler olduğu gibi mevcut kaynakların etkin ve verimli kullanılmamasına bağlayan görüşler de vardır. Yoğunlukla üzerinde durulan bu nedenler yoksulluğu oluştururken oluşan yoksullukla da beslenmektedir. Yoksulluk çalışmaları incelendiğinde yoksulluğun makro nedenleri olarak savaş, çatışma, terör ve doğal afet, küreselleşme, yetersiz ve/veya eşitsizliği arttırıcı büyüme, enflasyon, işsizlik ve düşük ücret, adaletsiz vergi sistemi, bütçe açıkları, gelir dağılımı eşitsizliği, serbest ticaret ve serbest finansal akımlar, devletin küçülmesi ve özelleşmeye yönelik politikalar, dış borç ve cari açık, yetersiz beşeri sermaye, temel ve mesleki eğitim yetersizliği, fırsat eşitsizliği, sosyal güvenlik sistemlerindeki sorunlar, yetersiz beslenme ve açlık, ekonomik krizler, yüksek doğurganlık oranları/hızlı nüfus artışı, demokrasi, hak ve özgürlükler, teknolojik gelişmeye erişmede fırsat eşitsizliği, ekolojik kapasitenin adil dağılmaması, yolsuzluk, tekelleşme, adil hukuk ve yargı sistemi gibi çok çeşitli nedenlere işaret edilmektedir (Aktan, 2002, ss. 1-12; Bresson ve Labar, 2011, ss. 646-668; Gohou ve Soumare, 2011, ss. 75-95; Güneş, 2010, ss. 15-38; Kabaş, 2009, ss. 1-361; Khilji ve Zaman, 2013, ss. 375-393; Wade, 2004, ss. 567-589; Dünya Bankası, 2000, ss. 1-356; Gounder ve Xing, 2012, ss. 787-794).

İnsanların yaşadıkları, yaşadıklarına verdiği tepki, tepki veriş nedeni ve tepki veriş şekli birbirine benzemediği için toplumda yoksulluk sorununa yol açan kişisel nedenler de tam olarak bir yapıya oturtulamaz. Sadece ortak bazı yapılar belirlenebilir. Ayrıca kişilik oluşumunda kişinin doğuştan getirdiği özellikler ile çevreyle etkileşimi sonucu kazandığı özellikler ayrıştırılmadığı ve hatta kişinin bu kaynaklardan hangisinden daha fazla etkilendiği konusunda farklı araştırmalar farklı sonuçlara ulaştığı için yoksulluğa yol açan bir unsurun kişisel mi, yoksa çevresel mi olduğu da her zaman net değildir.

Sürdürülebilirlik Bakış Açısı ile Yoksulluk

2015 yılından itibaren “Bin Yıl Hedefleri”nin yerini alacak “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri”nin oluşturulmaya çalışıldığı bu dönemde yoksulluğun sürdürülebilirlik vizyonu ile kalıcı bir şekilde ortadan kaldırılması için yoksulluğun, sürdürülebilirliğin üç boyutu üzerinde de etkili olduğu ve zaman

boyutunun sonucu olarak bu politika alanlarındaki unsurlar arasındaki etkileşim gereği doğrudan ve dolaylı etkilere tabi olduğu hususları gözden kaçırılmamalıdır.

Yoksulluğa ilişkin çalışmalar, genelde yoksullukla diğer unsurlar arasındaki doğrudan ilişkileri incelemektedir. Bu çalışmanın temeli ise sürdürülebilirlik ruhuna uygun olarak yoksulluğu doğrudan ilişkili neden ve sonuçların değil, üç alandaki unsurlar arasındaki etkileşim yapısının ve bu yapının yoksulluğa etki yollarının göz önünde bulundurulması zorunluluğuna dayalıdır.

4.1. Sürdürülebilirlik Kapsamında Yoksulluğun Etkileşim Mekanizması

Yoksulluk, önceki bölümlerde anlatılan çok boyutlu yapısı gereği, gerek kendini doğuran nedenleri gerek ise yıkıcı sonuçları ile sürdürülebilirlik üzerinde etkili olmaktadır. Ayrıca sürdürülebilirlik vizyonunun hayata geçirilebilmesindeki başarısızlıklar da kendini bugün ve gelecekte yoksulluk olarak gösterebilmektedir. Bu nedenle sürdürülebilirlik belgelerinde yoksulluk özel bir bölüm ile ve diğer her bölüm içindeki etkileşimi vurgulanarak yer almıştır. Sürdürülebilirlik bakış açısıyla yoksulluğun etkileşim mekanizmasının ortaya konulması için zirveler ile şekillendirilen uluslararası temel belgeler referans alınmıştır.

Yoksulluğun sosyal ekonomik ve ekolojik unsurlarla etkileşimi detaylı şekilde 1987 Ortak Geleceğimiz Raporu'nda açıklanmış ve daha sonra sürdürülebilirlik ile ilgili yayımlanan belgelerde durum izlenmiştir. Brundtland Raporu'nda yoksulluk konusu ağırlıklı büyüme, ekoloji, nüfus, eşitsizlik, uluslararası sistem, savaş ve çatışmalar, teknoloji, eğitim, enerji, şehirleşme, iletişim ve iş birliği konularıyla ilişkili şekilde ele alınmıştır.

Ortak Geleceğimiz Raporu'nda, büyüme yoksulluk ilişkisine ilişkin olarak gelişmekte olan ülkelerin büyük oranda rol alıp büyük oranda fayda sağlamadığı, yeni bir büyüme dönemi olmaksızın, yoksulluğun çözülemeyeceği ancak büyümenin de tek başına yeterli olmayacağı vurgulanmıştır. Üretim potansiyelinin arttırılması ve herkese eşit olarak fırsatların sağlanması yoluyla toplumun ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği ifade edilmiştir. Raporunda büyüme için piyasaların serbestleştirilmesi, faizlerin düşürülmesi, teknoloji transferi ve sermaye akımlarının arttırılması vurgulanmıştır. Büyümenin doğal kaynaklar üzerine baskıyı arttıracığı ve bu şekilde yoksulluğun artacağı endişelerine de yer verilmiştir.

Raporda, ekoloji ve yoksullukla ilgili olarak yer verilen “Yoksulluğun yaygın olduğu bir dünya ekolojik ve diğer afetlere meyilli olacaktır” tezi, sürdürülebilirliğin temel ilkelerinden birine dönüşmüştür. Raporda yoksulluğın, küresel ekolojik problemlerin ana nedeni ve sonucu olduğu, bu nedenle ekolojik problemlerin yoksulluk ve eşitsizliğin altında yatan faktörleri içeren geniş bakış açısı olmaksızın çözülmeye çalışılmasının faydasız olduğu ifade edilmiştir. Bu noktada suçlanan yoksullar değil, yoksulluktur. Yoksullar günlük yaşamda hayatta kalabilmek için ekolojik kaynakları aşırı kullanmak durumundadır. Ancak çevrenin yoksullaşması kişileri daha fazla yoksullaştırmakta ve hayatta kalmalarını daha fazla zorlaştırmaktadır. Dünyanın bazı bölgelerine denk gelen ekolojik kaynak anlamında varlıklılık; tarım, ormancılık ve sanayi uygulamaları sonucunda sadece kısa vadede kâr ve gelişim sağlamaktadır. Tarımsal kaynakların ve yoksulların yaşam güvencelerinin korunması, iyi ziraatçiliğe ve sürdürülebilir yönetime olanak sağlamakta; kırdan kente göçü azaltarak atıl olacak kaynakların tarımsal üretimde kullanımını teşvik etmekte ve başka yerlerde üretilen gıdalara ihtiyacı azaltmakta; yoksullukla mücadele ederek nüfusun artışıını azaltmaktadır. Rapor; yoksulluk, eşitsizlik, çevresel bozulma ve çatışmanın karmaşık ve etkili yollarla etkileşim içinde olduğu sonucuna ulaşmaktadır.

Raporda nüfus artışı hem ekolojik hem sosyal etkiler yoluyla yoksullukla ilişkilendirilmiştir. Konu, nüfusun büyüklüğü değil, bunların uygun kaynaklara nasıl erişeceği kapsamında ele alınmıştır. Nüfus sorunu; kaynaklara adil erişimin sağlanması ve eğitim ile bu kaynaklara insanların erişim kapasitesinin geliştirilmesi yoluyla yoksulluğın yok edilmesi çabaları kapsamında değerlendirilmiştir. Nüfusun hızlı artışı, yaşam standartlarının yükseltilmesi kabiliyetinden ödün verilmesi sonucu ile vurgulanmıştır. Ayrıca yoksul, işsiz ve sosyal güvencesiz ailelerde, çocukların küçük yaşlardan itibaren bir işte çalışmaları, ilerleyen zamanlarda ise ailenin yaşlanan üyelerine bakmaları gibi hususlar nedeniyle bu ailelerin çocuklara duydukları ihtiyacın nüfus artışıını hızlandırdığı belirtilmiştir.

Raporun ve takip eden diğer ilgili raporların, zirvelerin en önemli tartışma konusu uluslararası sistem ve ülkelerin sorumlulukları olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler sadece yerel hatalarından değil, uluslararası ekonomik sistemin işleyişinden de etkilenmektedir. Borç krizleri nedeniyle Latin Amerika’da görüldüğu gibi doğal kaynaklar kalkınma için değil, yabancı kredi yükümlülüklerinin karşılanmasında kullanılmaktadır. Böylece yoksul ülkeler kıt kaynaklarının transferi ile eş zamanlı olarak yoksulluğın artmasını kabul etmektedir. Bu noktada rapor, yoksulluk konusunda genel bir sorumluluk benimseyerek küresel yoksulluğın, sadece fakir

ülkelerin kendi çabaları ile azaltılamayacağını, uluslararası yardımlar ve uygun finansman yöntemlerine ihtiyaç duyulduğunu vurgulamıştır.

Raporda, savaş ve çatışma hali ile savaş olmasa dahi ülkelerin silahlanma yarışı, harcanan kaynakların büyüklüğü nedeniyle yoksullukla ilişkili görülmektedir. Dünya genelinde, silahlı kuvvetlerin yarışı nedeniyle daha üretken alanlarda kullanılacak ve çevresel çatışmaların, yaygın yoksulluk durumunun oluşturduğu tehlikeleri azaltabilecek insan kaynakları ve zenginlikler bu alana ayrılmaktadır. Rapor, gerçek tehlikenin sürdürülemez kalkınma olduğu ve geleneksel güvenlik anlayışında revizyon yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Raporun yayımlandığı dönemde tropik ormanlar, su, çölleşme ve nüfus ile ilgili en acil dört küresel ekolojik ihtiyacın, toplam küresel askeri harcamaların bir aylık tutarı ile finanse edilebilmesi ilgi çekicidir. Rapor, bozulma ve yoksulluğun daha fazla kaynağı gerektirir duruma gelmesine izin vermeden harcamaların kısa süre içinde yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Rapor, teknoloji gibi eğitimi de sorunların çözümünde anahtar konumda yorumlamış ve eğitimin, toplumun yoksulluğun üstesinden gelmek için yeteneklerini geliştirmesi, gelir düzeyini yükseltmesi, sağlık ve beslenme durumunu iyileştirmesi ve aile büyüklüğünü azaltması sonuçlarını vurgulamıştır.

Raporda, yoksullukla ilgili ilgi çekici bir paradoksa işaret edilmiştir. Yoksulların para sıkıntısı, onların enerji tasarrufu yapacak araçlara ulaşmalarına engel olarak bir paradoks oluşturmaktadır. Yoksulların enerji için birim başına ödedikleri bedel sonuç olarak daha yüksek olmaktadır. Enerji ve yoksulluk konusunda bir başka ilişki de enerji kaynaklarına yönelik çatışma ve savaşların, yoksulluk üzerinde oluşturduğu etki ile ortaya çıkmaktadır.

Brundtland'ı takip eden uluslararası sürdürülebilirlik zirvelerinde ve belgelerinde yoksulluk ayrı bölüm olarak önemli yer tutmuştur. 1992 Rio Zirvesi'nde yayımlanan Gündem 21'in "Yoksullukla Mücadele" bölümünde yoksulluğun ulusal ve uluslararası alandan temellenen çok boyutlu karmaşık bir problem olduğu ve küresel bir uygulamanın olamayacağı ancak yoksulluğa karşı mücadelede tüm ülkelerin müştereken sorumlu olduğu belirtilmiştir. Ülkelere özel programlarla yoksulluğun ele alınmasının ve uluslararası eylemlerle bu çabaların desteklenmesinin, eş zamanlı olarak ekolojinin desteklenmesi için bir süreç yaratılmasının kritik olduğu vurgulanmıştır (Birleşmiş Milletler, 1992, ss. 1-351).

Gündem 21’de ekolojik kaynaklar korunur ve sürdürülebilir kılınırken bu kaynaklar üzerinden geçimini sağlayan kişilerin de göz önünde bulundurulması vurgulanmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için yoksullukla mücadele stratejisinin en temel şartlardan biri olduğu belirtilmiştir. Yoksulluk, kalkınma ve ekoloji ile ilgili sorunlara yönelik etkili bir strateji; kaynaklara, üretime ve insanlara odaklanarak başlamalı ve demografik konuları, gelişmiş sağlık ve eğitimi, kadın haklarını, gençlerin ve yerel halkın rollerini, yerel toplumları ve demokratik katılım süreçlerini içermelidir. Yoksulluğun yok edilmesi için istihdam ve gelir yaratıcı programların güçlendirilmesi, gelir dağılımında adaletin sağlanması ve insan kaynağının geliştirilmesi gerekmektedir (Birleşmiş Milletler, 1992, ss. 14-17).

2000 yılında kabul edilen Bin Yıl Kalkınma Hedeflerinden iki yıl sonra Rio +10 Zirvesi’nde yayımlanan Johannesburg Uygulama Planı’nda yoksulluk “Yoksulluğu Yok Etme” başlığı ile ayrı bir bölüm olarak incelenmiştir. Genel olarak Bin Yıl Kalkınma Hedefleri’nin çizdiği çerçeve vurgulanmış ve Brundtland Raporu’ndaki geniş boyutluluk, teknoloji transferi; enerji erişimi; yerel toplulukların güçlendirilerek ekonomik faaliyetlere, kaynaklara ve pazarlara erişimi; şehirlerdeki kenar mahallelerin, varoşların ortadan kaldırılması gibi hedeflerle sürdürülmüştür.

2007 yılı Birleşmiş Milletler’in sürdürülebilir kalkınma göstergelerinde, yoksulluğun geniş bir yelpazedeki ilgili hususları kapsamaması nedeniyle kavramın, eşitsizliğin bir alt konusu olarak incelenmesi kavramı sınırlandıracağı için yoksulluk; gelir, eşitsizlik, enerji, sağlık, yaşam kalitesi gibi alt konuları olan bir üst kavram olarak incelenmiş ve diğer üst konu başlıklarının göstergelerinden de etkilendiği gösterilmiştir. Gösterge rehberinde yoksulluk ile aşağıdaki tabloda yer verilen göstergeler doğrudan ilişkilendirilmiştir. Ancak bahsedilen şekilde yoksulluğun doğrudan ilişkili görülmeyen politika alanlarındaki ikincil etkilerden etkilendiği göz önüne alınarak gerçek etkileşim haritası çıkarılabilir. Örneğin, rehberde doğum kontrol yöntemlerinin yaygınlığı doğrudan yoksulluk göstergesi olarak ilişkilendirilmemiş ancak sağlık, eğitim ve demografik durum ile ilişki kurulmuştur. Bu alanların bahsedilen şekilde yoksullukla ilişkisi göz önüne alındığında rehberde yer alan bazı hususlar da ikincil etkileri ile yoksulluk politikalarında göz önünde bulundurulmalıdır.

Tablo 1. Sürdürülebilir Kalkınma Göstergelerinde Yoksullukla İlişkilendirilen Nedenler

Doğrudan İlişkilendirilen Nedenler	Dolaylı Olarak İlişkilendirilen Nedenler
<ul style="list-style-type: none">• Doğal kaynak kullanımı (su, toprak, orman)• Enerji kullanım seviyesi ve kullanım alanları• Gecekondu bölgelerinde, kenar mahallelerde yaşayan nüfus• Yaşam süresi beklentisi ve çocuk ölümleri• Sağlık hizmetlerine ulaşım, sıhhi tesisat ve sağlık koruma• Çocuk sağlığı ve beslenme• HIV/AIDS, tüberküloz, sıtma gibi hastalıklardan ölüm durumu• Cinsiyet bazında temel eğitim durumu ve okuryazarlık• Nüfus artışı• Doğal afetlerin insanlara ve ekonomiye verdiği zarar• Tehlikeli alanlarda yaşama durumu• Kirlilik ve doğal kaynak kullanımı, çölleşme• Kişi başı gayrisafi milli hasıla• Cinsiyet bazında istihdam durumu• Güvencesiz istihdam• Tarım dışı sektörde cinsiyet bazlı ücret durumu• İthalat ve ihracat durumu• Enerji tüketimi	<ul style="list-style-type: none">• Yolsuzluk, rüşvet• Tütün kullanımı• Hayat boyu öğrenme• Doğurganlık/doğum durumu• Bağımlı nüfus• Sera gazı ve karbondioksit salınımı, ozon tabakası• Tarımsal ilaçlar ve gübreler, organik tarım• Balıkçılık ve denizcilik, deniz kirliliği• Biyolojik çeşitlilik ve habitat• Enflasyon• Yatırım ve tasarruf durumu• Borçların gayrisafi milli hasılaya göre durumu• Cari açığın gayrisafi milli hasılaya göre durumu• İş gücü üretkenliği ve maliyeti• Ekonominin sermaye yoğunluğu• Ücret seviyesi• İnternet ve iletişim araçları kullanımı• Araştırma ve geliştirme faaliyetleri, inovasyon• Uluslararası yardımlar• Uluslararası sermaye akımları• Yenilenebilir enerji kullanımı• Zararlı/radyoaktif atıklar

Kaynak: 2007 yılı Birleşmiş Milletler'in sürdürülebilir kalkınma göstergeleri incelenerek tablo oluşturulmuştur.

4.2. Yoksulluk Düğümü

Sürdürülebilirlik konusundaki uluslararası belgeler çerçevesinde sürdürülebilirliğin genel bakış açısındaki vurgular;

- Ekonomik, sosyal ve ekolojik boyutlar arasında bir öncelik verme işlemi yapılmaksızın tüm politika alanlarına eşit derecede önem,

- Kuşaklar arasında ve aynı kuşak içinde sosyal adalet ve eşitlik teması gereği zamansal ve mekânsal etki vurgusu,
- İhtiyaç ve sınırlama/limit kavramlarının asgari şartları ve potansiyeli;
 - o İhtiyaç kavramı: Asgari tüketim düzeyini karşılama zorunluluğu ile ihtiyaçların büyümeyi geliştirme potansiyeli,
 - o Sınırlılık/limit kavramı: Kaynaklar üzerindeki baskı ile teknoloji ve sosyal örgütlenme düzeyinin belirlediği potansiyel

olarak özetlenebilir. Yoksulluğun çok boyutluluğu, sürdürülebilirlik kavramının bu vurguları ile gerçek anlamda ifade olanağı bulunmaktadır. Önceki bölümlerde anlatılan ilişkiler, etkileşim mekanizmaları, farklı politika alanlarının kendi önceliğine göre oluşturduğu uygulamalar ile yoksullukla mücadele çerçevesinde oluşturulan uygulamaların dışsallığı sonucu oluşan ikincil etkiler göz önüne alındığında yoksulluğun etkileşim mekanizması âdeta bir düğüme benzetilmiş ve bu yeni yorum “Şekil 7”de yer aldığı şekliyle “yoksulluk düğümü” olarak isimlendirilmiştir.

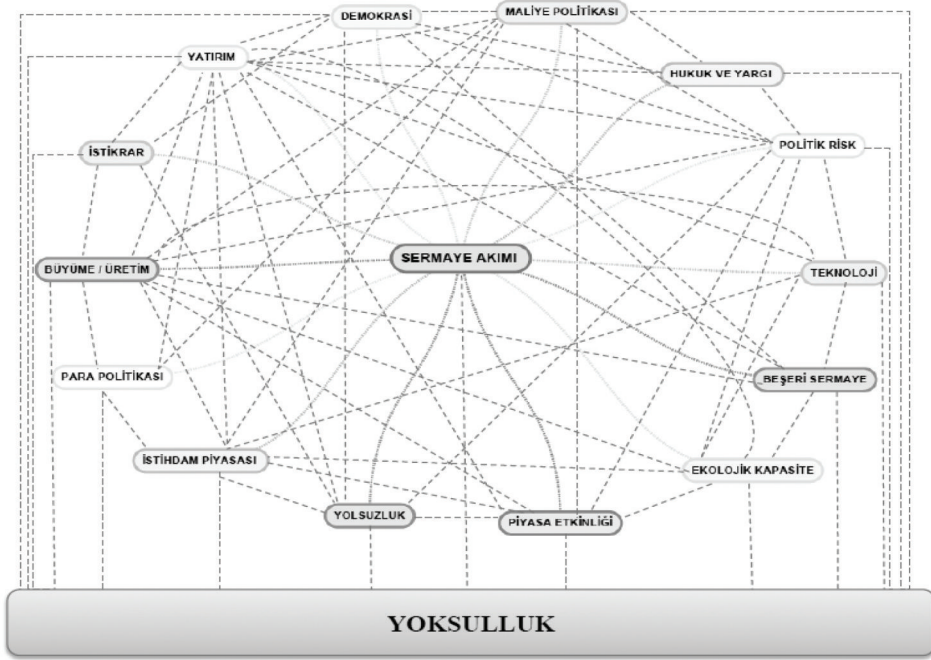
Bu ilişkisel bütünün farkında olmaksızın yaratılan bir etki ile hedeflenenin aksine bir sonuç ortaya çıkması olasıdır. Yoksulluğun ortadan kaldırılması amacıyla ancak tek boyutlu bakış ile sınırlı unsuru etkileyecek kararlar alınması, düğümün belirli bölgesindeki ilişki ağını etkileyerek problemin boyutunu daha kötüleştirme olasılığını taşımaktadır.

Yoksulluk düğümünde, ilişki yapılarına yer verilmiş, ancak etkilerin yönü konusunda belirleme yapılmamıştır. Zira sonuçlar doğrudan etkinin niteliği ve farklı alanlarda oluşturduğu yansımaların toplamı olacaktır. Dolayısıyla sürdürülebilirliğin disiplinleri ortak gelecek temelinde birleştiren ruhu, yoksullukla mücadele mekanizmaları çerçevesinde sağlanırsa ilk bakışta karmaşık görülen ilişki ağları istenilen sonucu oluşturacak bir etkileşim mekanizması olarak kullanılabilir.

uygulaması, bir yoksullukla mücadele strateji olarak pek çok ülkede sihirli bir formül olarak yaygınlaşmıştır. Ancak borçlarını ödeyemeyen yoksullar arasında intiharlar görülmüş ve Hindistan Mikro Finans Kuruluşları Birliği Başkanı; borç geri ödemelerini tahsil edememeleri ve yeni kredi verememeleri nedeniyle mikro kredinin öldüğünü ilan etmiştir (İnsel, 2010). Bu görünüm uygulamanın gelecekteki etkilerinin tam olarak analiz edilmediği dolayısıyla sürdürülebilirlik çerçevesinde hazırlanmadığını göstermektedir.

Sürdürülebilirlik çerçevesinde yoksullukla mücadele stratejisi farklı alanlara yönelik toplam etkilerin, dışsallıkların hesaplanarak hem bugün hem de yarın istenen hedefe ulaşmayı sağlamalıdır. Farklı politika alanlarındaki etkileşim nedeniyle tek bir doğru stratejiden bahsedilememektedir. Aynı karar, farklı etkileşimler ile ters etkiler doğurabilmektedir. Konu, yoksullukla mücadele çerçevesinde sermaye akımlarına ilişkin politika tercihleri üzerinden örneklendirilebilir. Sermaye akımları hem yerel hem ulusal hem de uluslararası unsurlardan etkilenmektedir. Bir ülkeye yapılacak yabancı yatırımları, o ülkedeki; devletin müdahale gücü, ülke borcu, makroekonomik istikrar, kurumsal gelişmişlik, altyapı gelişmişliği, politik risk, ticarete açıklık, eğitim, beşeri sermaye, finansal piyasa gelişmişliği gibi unsurlar belirler. Sermaye akımları aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi ülkenin kamu örgüt yapısı ve politika tercihleri, hukuk ve devlet sistemi, piyasaları ile karşılıklı olarak etkileşir. Bu sermaye akımlarının büyüme ve gelir dağılımı üzerinden yoksulluğa doğrudan etkileri olduğu gibi getirdiği teknoloji ve “know-how” ile de istihdam veya ekolojik kaynaklar üzerinden dolaylı ve daha uzun vadeli etkileri olacaktır.

Şekil 8. Sermaye Akımının Çok Boyutlu Etkileşim Mekanizması ve Yoksulluk

Bu karmaşık ilişki ağı içinde yabancı sermaye akımlarının teşviki kararı ikincil alanlardaki politika uygulamalarına ve sermaye teşvik kararının niteliğine (yatırım vadesi, yatırım sektörleri, bölgesel teşvikler vb.) göre aşağıdaki tabloda belirtilen sonuçları doğuracak ve toplam etkilerin durumuna göre yoksulluk üzerinde etkili olacaktır. Ayrıca kararların belirli bölgelerdeki yoksulluğu azaltırken kaynak transferi nedeniyle bazı bölgelerdeki yoksulluk durumunu negatif yönde etkilemesi de mümkün olacaktır.

Tablo 2. Sermaye Akımının Yoksulluğa Etkisi

Yabancı Yatırımları Etkileyen Hususlar	Yabancı Yatırımların Sonuçları (*)	Yoksulluğa Etki
<ul style="list-style-type: none">Devletin Müdahale GücüÜlke BorcuMakroekonomik İstikrarKurumsal GelişmişlikAltyapı GelişmişliğiPolitik RiskTicarete AçıklıkEğitimBeşeri SermayeFinansal Piyasa Gelişmişliği	<ul style="list-style-type: none">Teknolojik gelişme sonucu üretkenlik artışıÜretim artışı ve büyümeYeni iş olanakları yaratılmasıRekabetin artmasıYan sektörlerin gelişimiFinansal entegrasyon sonucu düzenleme ve gözetimin artmasıYeni sermaye girişleriBilgi transferi sonucu yerli yeteneklerin gelişimiUluslararası çalışma kültürünün geliştirilmesiKültürel gelişimBeşeri sermayenin artmasıTeknolojik gelişme sonucu ekolojik kaynakların daha az kullanımı	 Yoksulluk Azalışı
	<ul style="list-style-type: none">Yerli firmaların kapanmasıEkonomik sermayenin yabancılara transferiTeknolojik gelişim sonucu iş gücü ihtiyacının azalmasıKültürel yozlaşmaEkolojik kaynak kullanımının artması nedeniyle kapasite azalması	 Yoksulluk Artışı

Yoksulluk düğümündeki etkileşim zincirini kırarak yoksullukla mücadele etmek için nedenler arasındaki çoklu etkileşim yapısı doğru analiz edilmelidir. Mevcut durumda nerede bulunduğu ve yola çıkılınca hangi etkilere maruz kalacağı nihayetinde hangi noktaya ulaşılacağını belirler. Nedenler ve mevcut durum doğru analiz edilmemişse ve çok boyutlu nedenlere uygun çeşitte araçları içeren bütüncül bir politika paketi uygulanmamışsa sadece belirli nedenlerin ortadan kaldırılmasına yönelik tek boyutlu uygulamalar ekonomik, küresel ve bölgesel gelişmelere cevap veremeyecek ve yoksullukla mücadelenin etkinliğini sağlayamayacaktır. Bu durum aşağıdaki tabloda örneklendirilmiştir.

Tablo 3. Yoksullukla Mücadele Stratejisi Gelişimi Örneği

Hareket Noktası	Türkiye’de eğitim düzeyi ile yoksulluk arasındaki korelasyon diğer tüm faktörler arasında en yüksek seviyededir.
Tespit Edilen Yoksulluk Nedeni	Eğitim düzeyinin düşüklüğü
Uygun Bulunan Yoksullukla Mücadele Araçları	Toplumun, yoksulluğun mücadele edilebilir bir sorun olduğuna ilişkin inancını azaltan ve uygulamalara yönelik direnci arttıran yargıları değiştirmeye yönelik bilgilendirme ve tanıtım faaliyetleri yürütmek, Çocukların okula devamlılığını artırmak için okul masraflarını ve çocuk işçiliğinin alternatif maliyetini karşılayacak sosyal yardım programları uygulamak, Meslek kazandırıcı kurslar düzenlemek.
Sonuç	Eğer sistemin sağladığı eğitim hizmeti, kişileri istihdama kavuşturacak özellikleri taşımıyorsa uzun vadede yüksek yatırımlara katlanarak sağlanan gelişme, yoksulluğu azaltamayacak hatta yoksulluğun artmasına engel olamayacaktır. Ayrıca hem mevcut durumun hem de kişilerin istihdam piyasasına katılacağı zamandaki istihdam olanaklarının analiz edilmemesi nedeniyle kişiler, ekonominin gelecekte ihtiyaç duyacağı alanlarda değil, iş olanaklarının sınırlı olduğu alanlarda nitelik kazandırılacaktır. Bu şekildeki kalifiye iş gücü haline gelen kitleye uygun, yeterli sayıda iş bulunamayabilecektir. Sonuçta hem iş gücü talebi hem de iş gücü arzında fazlalık oluşacaktır.
Yapılması Gerekenler	Olumsuz sonuçları önlemek için kullanılan eğitim alanındaki yoksullukla mücadele araçlarına ek olarak yapılabilecekler örnekler: Mevcut istihdam yapısının ve kapasitesinin analizi, Küresel eğilimler göz önünde bulundurularak gerek istihdam yaratıcı gerekse yüksek katma değer sağlayan sektörlerin ülke politikaları şekillendirilirken stratejik sektörler olarak belirlenmesi, Eğitimin stratejik sektörler kapsamında yaratılacak istihdam olanaklarına uygun yapıya kavuşturulması, Sosyal yardımların istihdama yönlendirici özelliğinin güçlendirilmesi, Ülke şartlarına uygun bir asgari gelir desteği modeli ile kişilerin beşeri sermayelerinin geliştirildiği bu uzun yatırım döneminde ve uygun istihdam imkânı sağlanıncaya kadar mutlak yoksulluk sınırının üstündeki ancak görece yoksulluk sınırının altındaki bir tüketim seviyesinde yaşama imkânı sağlanması.

Nedenler doğru belirlense dahi yoksulluğu engellemek için belirlenen nedene yönelik uygulamalar başka etkiler doğurarak tekrar aynı nedenin zıt yönden yoksulluğu artırması sonucunu ortaya çıkarabilir. Konuyu açıklamak için

nüfus artış hızının yoksullukla ilişkisi nedeniyle yıllardır uygulanan politikalar incelenebilir.

Hızlı nüfus artışının, kaynakların adil dağıtıldığı ideal durumda dahi bireylerin refah düzeylerini arttırma potansiyelini azalttığı bir gerçektir. Bu düşünceyi paylaşan uygulayıcılar yıllarca Türkiye’de nüfus artış hızını düşürmek için kampanyalar düzenlemişlerdir. Günümüzde ise Batılı ülkelerdeki düşük nüfus artışının sosyal güvenlik sisteminin devamlılığını tehdit etmesi ile emeklilik maaşı dâhil birçok sosyal hak tartışma konusu olmaktadır. Ayrıca günümüzde kaliteli ve yaratıcı insan kaynağının ülke kalkınmasında yüksek sermaye birikiminden dahi daha büyük öneme sahip stratejik bir kaynak olduğu ortaya çıkmıştır. Nüfus artışı ile ilişkili olarak bazı kesimler tarafından küçük ailelerde dayanışmanın nispeten daha az olduğu veya dayanışma canlı olsa bile az çocuklu ailelerde bireylerin zor duruma düşmeleri durumunda aile bağları içinde yardım edebilecek kişilerin sınırlı olması nedeniyle yeterli yardıma ulaşamadığı iddia edilmektedir. Nüfus artışına bakış açısına ilişkin açıklanan gelişmeler sonucunda bugün Türkiye’de geçmiş uygulamalardan farklı olarak nüfus artış hızının ekonomik ve sosyal sistemin devamlılığına yetecek orandan aşağıya düşmesi engellenmeye çalışılmakta ve her ailenin en az üç çocuk sahibi olması teşvik edilmektedir. Ancak yıllarca ters yönde uygulanan kampanyalar toplumda bu politika değişikliğine karşı direnç oluşturmaktadır.

Tablo 4. Hızlı Nüfus Artışına İlişkin Uygulanan Politikaların Zaman İçinde Değişimi

Hareket Noktası	Hızlı nüfus artışı yoksulluğa neden olmaktadır.
Yoksullukla Mücadele Aracı	Nüfus artış hızını düşürmek için her ailenin en fazla iki çocuk sahibi olmasına yönelik bilinçlendirme çalışmaları ve aile planlaması eğitimleri.
Sonuç	Nüfus artış hızının düşmesi, Sosyal sisteminin, azalan çalışan genç nüfus ve artan bağımlı yaşlı nüfus nedeniyle devamlılığının tehlikeye düşmesi, Teknolojik gelişmeler nedeniyle göz ardı edilen insan kaynağının kalifiye, yaratıcı ve genç nüfustan oluşması durumunda sermaye birikiminden daha etkili olduğunun görülmesi.
Revize Edilen Yoksullukla Mücadele Aracı	Nüfus artış hızını, ekonomik ve sosyal sistemin devamlılığına yetecek düzeylerde tutmak, İnsan kaynağının kalitesini ve kişi başına yarattığı katma değeri arttırıcı önlemler almak.

5. Sonuç

Sürdürülebilirliğin özü “gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama gücünü tehlikeye atmadan günümüz kuşaklarının ihtiyacının karşılanması” vizyonudur. Bu vizyon içinde, hedefler ve kullanılan araçlar açısından ekonomi, sosyal ve ekoloji alanlarının herhangi birine öncelik verilmemektedir. Sürdürülebilirliğin nesiller arası adalet vurgusu nedeniyle kavramın en ayırıcı unsuru zaman boyutudur. Zaman boyutu, politika alanlarına ilişkin unsurların karşılıklı etkileşimlerinden doğan doğrudan etkileri, diğer unsurların etkileşiminin dışsallığı ile oluşan dolaylı etkileri ve söz konusu unsurların etkilerinin diğer unsurlar arasındaki etkileşiminden oluşan geri tepkileri de dikkate almayı zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla bir unsura ilişkin nedenlerin sonuçlarla derinleşerek paradoksa dönüştürme etkileri ile nedenlerin sonuçlar tarafından ortadan kaldırılarak çözüme dönüştürme etkilerinin neti, sürdürülebilirliğin varlığına işaret etmektedir.

Yoksulluğa ilişkin çalışmalar, genelde yoksulluk ile diğer unsurlar arasındaki doğrudan ilişkileri incelemektedir. Bu çalışmanın temeli ise sürdürülebilirlik ruhuna uygun olarak yoksullukla doğrudan ilişkili neden ve sonuçların değil, tüm politika alanlarındaki unsurlar arasındaki etkileşim yapısının ve bu yapının yoksulluğa etki yollarının göz önünde bulundurulması zorunluluğuna dayanmıştır.

Esasen yoksulluğa ilişkin güncel yaklaşımlar, yoksulluğun çok boyutluluğu üzerinde fikir birliğine varmıştır. Sürdürülebilirlik vizyonu, bu yoruma, zamansal boyutu ve unsurlar arası dolaylı ve doğrudan etkileşimin doğurduğu etkileri dâhil etmektedir. Yoksulluğun çok boyutluluğu, sürdürülebilirlik kavramının bu katkıları ile gerçek anlamda ifade olanağı bulmaktadır. Politika alanlarındaki unsurlar arası etkileşim mekanizmaları, farklı politika alanlarının kendi önceliğine göre oluşturduğu uygulamalar ile yoksullukla mücadele çerçevesinde oluşturulan uygulamaların dışsallığı sonucu oluşan ikincil etkiler göz önüne alındığında, yoksulluğun etkileşim mekanizması bu çalışmada yeniden yorumlanarak “yoksulluk düğümü” olarak isimlendirilmiştir.

Yoksulluk düğümü, statik bir yapı sunma amacı taşımamaktadır. Aksine, sürdürülebilirlik kavramının ruhuna uygun olarak yoksulluğu oluşturan ve etkileyen etkileşim mekanizmasının; dinamik, karmaşık ve sistematik yapısını göstermektedir. Dolayısıyla “Şekil 7”de yer alan karmaşık düğümün unsurları, dinamik yapıdadır ve sistematik olarak birbirlerinin konumlarını ve yoksulluğa

etki derecelerini, etki yönlerini değiştirmektedir. Ayrıca zaman içindeki gelişmeler sonucunda düğümün unsurlarının yok olması veya yeni unsurların düğüme dâhil olarak yoksulluk üzerindeki nihai etkide pay sahibi olması olasıdır. Yoksulluk düğümü, Kaos Teoremi'nin sosyal sistemlere uyarlamasını da içermektedir.

Yoksulluk düğümü olarak adlandırılan dinamik, karmaşık ve sistematik yapının farkında olarak yoksulluğun yorumlanması, hiçbir politika unsurunun yoksulluktan bağımsız olmadığı ve her politika alanının yoksulluğu etkileyen sonuçları nedeniyle yoksullukla mücadelede sorumluluğunun bulunduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla sürdürülebilirliğin disiplinleri ortak gelecek temelinde birleştiren ruhu, yoksullukla mücadele mekanizmaları çerçevesinde sağlanırsa ilk bakışta karmaşık görülen ilişki ağları istenilen sonucu oluşturacak bir etkileşim mekanizması olarak kullanılabilir.

Yoksulluk düğümü, kavramın doğasından kaynaklanan karmaşıklığını ortaya çıkarırken karmaşıklık politika yapıcılarının aklını karıştırabilmektedir. Bu düğüm içinde unutulmaması gereken nokta yoksulluk sorununun tüm boyutlar üzerinden etkili olduğu ve tüm boyutları ile birlikte yaşandığıdır. O halde çözümün de tüm boyutları kapsamaması ve her birime ortak sorumluluk yüklemesi gerekmektedir. Düğümün çözülmesinin anahtarı farklı birimler arasındaki ortaklık, samimiyet ile iletişim ve iş birliğidir. Bu noktada Marie Curie'nin "Hayatta korkulacak bir şey yoktur. Sadece anlaşılması gereken şeyler vardır" sözü hatırlanmalıdır. Yoksulluk düğümü, boyutları ve etkileşim mekanizması ile korkutucu görülsede mekanizmanın anlaşılması, yoksulluk sorununun sürdürülebilir çözümü için atılacak kritik adımdır.

Yoksulluk düğümünde yorumlanan etkileşim zincirini yapıcı yönde kullanarak yoksullukla mücadelede sürdürülebilir başarı kazanmak için nedenler arasındaki çoklu etkileşim yapısı, zaman boyutu ile doğru analiz edilmelidir. Daha sonra bu etkileşimli nedenlere yönelik olarak sosyal politika araçlarını ve ekonomi politikası araçlarını uyumlu kullanacak bütüncül bir politika paketi uygulanmalıdır. Sadece belirli nedenlerin ortadan kaldırılmasına yönelik veya sadece sosyal politika araçlarını kullanan uygulamalar ekonomik, küresel ve bölgesel gelişmelere cevap veremeyecek, zaman boyutunun kattığı dinamizmi göz ardı edecek ve yoksullukla mücadelede etkinliği sağlayamayacaktır.

Nihayetinde, tek bir doğru yoksullukla mücadele yöntemi bulunmamaktadır. Yöntemler ülkelerin her alandaki kapasiteleri ve ülke gerçekleri göz önünde bulundurularak belirlenmelidir. Ülkeleri gruplandırıp bir ülkede veya bölgede

başarılı olan yöntemi, tek bir reçete olarak ülkelere uygulamak sorunun daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Zira hiçbir ülke, her alandaki görünümü ile bir diğerine bire bir benzememektedir.

Temel insani ihtiyaçların karşılanamadığı ortamda diğer her türlü hedef ikincil planda kalacağı için yoksulluğun ortadan kaldırılması diğer politika alanlarının sürdürülebilir başarısı için bir ön şarttır. Ayrıca yoksulluk düğümünün bir çıkarımı olarak her alanda alınan kararın yansımaları yoksulluğu etkileyebileceği için yoksulluk tüm politika alanlarının ortak sorumluluğudur. Bu nedenle yoksulluk alanındaki bütüncül strateji tek bir kurum tarafından koordine edilip takip edilebilir ancak yoksulluk tek bir kurum tarafından ortadan kaldırılamaz.

Sonuç olarak, sürdürülebilirlik çerçevesinde oluşturulacak yoksullukla mücadele politikalarında ve kalkınma hedeflerinde alınan kararların ekoloji, ekonomi ve sosyal alanlar üzerindeki etkileşimleri zaman boyutu ile değerlendirilmelidir.

Kaynakça

- Afionis, S. ve Stringer, L. C. (2012). European Union leadership in biofuels regulation: Europe as a normative power? *Journal of Cleaner Production*, 32, ss. 114-123.
- Aktan, C. C. (2002). *Yoksullukla mücadele stratejileri*. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- Appleton, A. F. (2006). Sustainability: A practitioner's reflection. *Technology in Society*, 28, ss. 3-18.
- Arpacioğlu, Ö. (2011). Dünyada ve Türkiye'de. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), ss. 60-76.
- Atasever, P. (2010). *1980 sonrası Türkiye'de uygulanan para politikalarının yoksulluk sürecine yansımaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Beken, H. G. (2006). *Yoksulluk olgusuna kavramsal bir bakış* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bildirici, Z. (2011). *Avrupa Birliği'nde yoksullukla mücadele ve Türkiye'nin uyum sürecindeki yeni uygulamalar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Birleşmiş Milletler. (1987). *Report of the World Commission on environment and development (WCED)-our common future*. Erişim tarihi: 05.12.2013, <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>.
- Birleşmiş Milletler. (1992). *Agenda 21 (Gündem 21)*. Erişim tarihi: 05.2.2013, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>.
- Birleşmiş Milletler. (2012). *The millennium development goals report*. Erişim tarihi: 10.01.2013, <http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG%20Report%202012.pdf>.
- Bresson, F. ve Labar, K. (2011). A multidimensional analysis of poverty in China from 1991 to 2006. *China Economic Review*, 22, ss. 646-668.
- Coşkun, S. ve Tireli, M. (2008). *Avrupa Birliği'nde yoksullukla mücadele stratejileri ve Türkiye*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Dünya Bankası (2000). *World development report (WDR) 2000/2001: Attacking poverty*. Erişim Tarihi: 05.01.2013, <http://documents.worldbank.org/curated/en/2000/09/17408018/world-development-report-20002001-attacking-poverty>.
- Güçlü, A. (2007). *Sürdürülebilir kalkınma ve Türkiye'nin çevre politikaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Gündoğan, N. (2008). *Türkiye’de yoksulluk ve yoksullukla mücadele*. Erişim tarihi: 11.09.2011, <http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedy/ocak-subat2008.Pdf>.
- Güneş, S. (2010). *Yoksullukla mücadelede mikro kredi uygulamaları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü proje destekleri*. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
- Gohou, G. ve Soumare, I (2011). Does foreign direct investment reduce poverty in Africa and are there regional differences. *World Development*, 40, ss. 75–95
- Gounder, R. ve Xing, Z. (2012). Impact of education and health on poverty reduction: Monetary and non-monetary evidence from Fiji. *Economic Modelling*, 29, ss.787-794.
- İnsel, M. (09.11.2010). *Yeni bir mali kriz kapıda*. Erişim tarihi: 05.01.2012, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1028154>.
- Kabaş, T. (2009). *Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun nedenleri ve yoksullukla mücadele yolları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Khilji, B.A. ve Zaman, K. (2013). The relationship between growth–inequality–poverty triangle and pro-poor growth policies in Pakistan: The twin disappointments. *Economic Modelling*, 30, ss. 375-393.
- Kurnaz, Ş. A. ve Özgenç, N. (2010). *Bretton Woods kurumlarının 1980’lerden itibaren yoksulluk sorununa bakış açısından yaşadığı değişim*. Ankara: Ulusal Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Bildiri Kitabı.
- Lozano, R. (2008). Envisioning sustainability three dimensionally. *Journal of Cleaner Production*, 16, ss. 1838-1846.
- Mauerhofer, V. (2008). 3-D sustainability: An approach for priority setting in situation of conflicting interests towards a sustainable development. *Ecological Economics*, 64, ss. 496-506.
- Mebratu, D. (1998). Sustainability and sustainable development: Historical and conceptual review. *Environ Impact Asses Review*, 18, ss. 493-520.
- Odabaşı, F. (2010). *Yoksullukla mücadelede istihdamın rolü*. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Scottish Executive Social Research (2006). *Sustainable development: A review of international literature*. Erişim tarihi: 05.01.2013, <http://www.gov.scot/resource/doc/123822/0029776.pdf>.

- Sen, A. (2007). *Poverty, evil and crime*. Erişim tarihi: 05.01.2013, <http://content.undp.org/go/newsroom/2007/october/amartya-sen-poverty-evil-and-crime.es>.
- Şenses, F. (2003) *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Todorov, V. ve Marinova, D. (2011). Modelling sustainability. *Mathematics and computers in simulation*, 81, ss. 1397-1408.
- Türkel, M. (2011). *Avrupa Birliği ile müzakere sürecinde Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Uzun, A. M. (2003). Yoksulluk olgusu ve Dünya Bankası. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), ss. 157-170.
- Wade, R.H. (2004). Is globalization reducing poverty and inequality? *World Development*, 32, ss. 567-589.
- Yüksek, M. (2010). *Sürdürülebilir kalkınma ve Türkiye’de çevre politikaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.